

VII. Virar el rumb
de la producció.
La Sobirania
Reproductiva com
a estratègia per
avançar cap a un
model autocentrat
amb democràcia
econòmica

Josep Manel Busqueta Franco

En aquest text es pretén plantejar alguns dels elements fonamentals que han de bastir un nou model productiu, en la base d'un procés de transformació profund de la realitat econòmica i social. El text parteix de les nocions d'immanència i organicitat pròpies del capitalisme, per presentar com aquestes característiques haurien de transformar-se per donar sentit a un model que tingués com a estratègia evolutiva la Sobirania Reproductiva. Completa el text l'esbós d'un model productiu autocentrat basat en la democràcia econòmica, com a concreció d'aquesta estratègia transformadora.

Tal com ja s'ha descrit àmpliament en altres capítols d'aquest treball, la dinàmica del capitalisme actual ha provocat greus desequilibris tant socials com ambientals. Situacions crítiques que requereixen canvis profunds. Sense aquests canvis, ja no és només la vigència del capitalisme la que està en dubte sinó la continuïtat de la vida futura en el planeta. A més, en aquest camí inexorable cap al col·lapse social i ambiental, de ben segur ens enfrontarem a escenaris inèdits, on la violència i la negació de la condició humana poden esdevenir, sens dubte, dues de les principals característiques del futur no massa llunyà que ens espera. Aquesta tesi no és cap novetat, ja fa força anys que diverses veus ens han anat anunciant que el futur que avui albirem esdevindria una terrible realitat si no es prenen les mesures oportunes. Mesures que presentaven totes el comú denominador d'esdevenir una veritable transformació econòmica i social. L'informe del club de Roma (1972) segurament fou un dels primers documents rellevants a escala internacional que ens va proposar les dimensions del problema que suposava la dinàmica expansiva del capitalisme. A casa nostra cal recordar la veu clara i pedagògica d'aquell gran mestre i activista per una societat millor que fou Ramon Fernández Durán. Ell, ja el 1993, en el seu llibre *La Explosión del desorden* exposava que:

“L'actual model productiu, econòmic i social, basat en la lògica del creixement i de l'acumulació, genera en la seva evolució un ordre aparent, fonamentat sobre desigualtats creixents, que engendra a la vegada un desordre creixent d'índole interna, econòmica i social, i externa, ambiental,(...) és important assenyalar que l'ordre aparent del model present se sustenta en un increment constant del consum energètic. (...) L'evolució del model actual, que indueix aquest desordre intern i extern creixents, anirà xocant, ho està fent ja, amb els límits de la naturalesa econòmica, sociopolítica i ambiental, fent esclatar crisis de molt diversa natura, els efectes de les quals s'acumularan i s'amplificaran. En aquest context les “metròpolis” es convertiran en espais “privilegiats” on es concentrarà la conflictivitat difusa i puntual, que es derivarà d'aquestes crisis, i en definitiva de la ingovernabilitat de lo social (comportaments desordenats, delictius, conflictes Interètnics, antagonistes, etc) com a manifestació darrera derivada de totes elles” (Fernández Durán, 1993)

Avui hem de ser conscients que segurament ja és tard per emprendre les mesures adequades que permetin revertir la crisi social i ambiental a la qual el capitalisme ens ha sotmès. Això no obstant, esdevé imprescindible tal com proposava Walter Benjamín, accionar el *fre d'emergència*. Això en l'àmbit social i econòmic suposa introduir les polítiques i les mesures adequades per tal d'aturar la dinàmica depredadora que, tant en l'àmbit humà com ambiental, suposa el capitalisme avui, amb l'esperança que sigui possible gestionar de forma justa i solidària el difícil present i futur que ens espera.

La reproducció orgànica i immanent del capitalisme. La base de la fractura metabòlica

A l'hora de pensar en alternatives al model productiu actual ens cal tenir present quina forma pren i sobretot com es reproduïx l'actual model econòmic i social capitalista. Sense cap mena de dubte exposar i fonamentar les idees principals que expliquen aquesta lògica s'escapa de les dimensions d'aquest article, no obstant esdevé imprescindible presentar el que, des del meu punt de vista, són algunes de les característiques fonamentals que basteixen el model de producció i reproducció del capitalisme i que el diferencien de qualsevol altre mode de producció històric. Tenir clares aquestes característiques estructurals del capitalisme esdevé fonamental per tal de saber quina ha de ser la natura i radicalitat de qualsevol proposta que es pretengui alternativa al capitalisme.

Una característica fonamental del capitalisme com a sistema econòmic és la seva reproducció orgànica. Tal com explica Karl Marx a la introducció dels *Grundrisse* (2009) els individus es produeixen en societat i alhora, la producció d'individus està condicionada socialment. És a través de la nostra activitat pràctica concreta a l'interior de la societat en què vivim com ens produïm com a persones, i ho fem a través d'un procés de producció que no només és material (béns i serveis), sinó que també es basa en unes formes de relacions socials, de cures, afectives i culturals determinades. D'aquesta manera ens cal entendre que les activitats productives no són només aquelles que permeten obtenir mercaderies amb un valor d'ús que satisfà les necessitats socials. Són també processos socials en què ens desenvolupem com a persones. La producció, per tant, en la mesura que és social, produeix també éssers socials (Benítez Romero et al., 2013).

Seguint M Lebowitz (2014), per tal d'entendre la reproducció del capitalisme hem de concebre'l com un procés total, connectat com una *“estructura social en la qual totes les relacions coexisteixen simultàniament i es donen suport mútuament”*. En el capitalisme, explicava Marx, *“cada relació econòmica pressuposa totes les altres en la seva forma econòmica burgesa; tot el que es postula és, també, un pressupòsit; això és així en tots els sistemes orgànics”*. La producció, la distribució i el consum característics del capitalisme es reforcen mútuament per tal d'assegurar-ne la reproducció com a sistema orgànic. Ras i curt, el capitalisme no és tan sols un sistema de producció sinó també de reproducció. A l'organicitat com a característica pròpia de la reproducció del capitalisme cal afegir-li la immanència de les premisses que conformen la base del dinamisme capitalista. Tal com assenyalen Negri i Hardt (2002), el capital, opera en el pla de la immanència, a través de punts de transmissió i xarxes de relacions de dominació sense necessitat de comptar amb un centre concret, transcendent de poder. Històricament el capital tendeix a destruir les fronteres socials tradicionals, a expandir-se a través dels territoris i a incloure sempre noves poblacions en els seus processos. Podem entendre la lògica expansiva

del capital en tres processos ben analitzats per Marx. Primer en els processos d'acumulació primitiva, el capital separa a les poblacions dels seus territoris, dels seus costums reproductius i crea un proletariat "lliure". En la seva evolució a través del món, el capital destrueix les cultures tradicionals i les organitzacions socials per crear les xarxes i els itineraris d'un únic sistema cultural i econòmic de producció i circulació. Per altra banda el capital posa totes les formes de valor en un únic pla comú (el valor de canvi) i les vincula a través del diner, el seu equivalent general. El capital redueix tota forma preestablerta a una qüestió de diner, això és a termes econòmics quantitius i commensurables. I en tercer lloc, les lleis per les que es regeix el capital no són lleis superiors que regeixen el capital des de les altures, sinó que són lleis històricament variables, immanents al propi funcionament del capital: les lleis de la taxa de guany, la taxa d'explotació, la realització del valor etc. En resum, el capital no necessita un poder transcendent, sinó que emana de mecanismes incrustats en la seva pròpia lògica de funcionament.

Així doncs, el que tenim és que en el capitalisme la sobirania rau en la mateixa genètica del capital. És la idea subjacent en la teoria del mercat que s'autoregula a través de la mà invisible d'Adam Smith i sota l'acompliment de la llei de Say (que tota oferta crea la seva pròpia demanda). Segons la teoria clàssica i neoclàssica, qualsevol interferència en aquest funcionament lliure del laissez-faire ens condueix a situacions d'estancament, de penúria econòmica i de crisis. Tanmateix, a aquesta idea de "llibertat" que es proposa en la base de la dinàmica social queda limitada en les relacions socials pròpies de la producció capitalista. Marx ens assenyala que la democràcia acaba a la porta de la fàbrica. Idealment, els i les treballadores són lliures de vendre la seva força de treball al capitalista que vulguin, però mai es podran escapar dels capitalistes en el seu conjunt. Els i les treballadores necessiten vendre la seva força de treball per poder subsistir en el capitalisme. I aquí intervenen dos elements fonamentals de la lògica de dominació de classe del capitalisme. Per una banda, el salari que determina l'explotació, i la propietat que determina la pobresa permanent dels i les treballadores en el capitalisme. Tal com assenyala James O'Connor (1981), l'Estat, en el capitalisme, esdevé l'element institucional regulador d'aquesta lògica de poder, fruit del conflicte de classe, a través d'establir les polítiques que assegurin l'acumulació de capital i garanteixen la legitimitat social del capitalisme. Per la banda de l'acumulació, imposant aquelles mesures que permeten l'afiançament i l'expansió dels beneficis empresarials, per la banda de la legitimitat, desenvolupant aquelles polítiques que garanteixen l'acceptació del capitalisme pel conjunt de la població com a sistema de regulació de les seves vides. La conclusió que es deriva d'aquesta realitat és que, en el capitalisme, els i les treballadores només poden aspirar a reproduir la seva pobresa de manera permanent.

Cal assenyalar que aquesta dinàmica de reproducció orgànica i immanent del capitalisme es dona a partir d'una constant interacció amb la base biològica i material que conforma la biosfera. Així la lògica de funcionament del capitalisme afecta i es veu afectada per les condicions físiques i materials que

caracteritzen el planeta en cada moment. El funcionament productiu del capitalisme té la seva base en l'entrada permanent de materials i energia provinents de la natura i en la també permanent generació de residus, fruit del seu model de producció, distribució i consum. Tal com ens explica John Bellamy Foster (2000), els impactes de la lògica capitalista sobre el medi generen el que ell anomena una segona naturalesa que pren una forma alienada, dominada pel valor de canvi per sobre del valor d'ús, i aquest fet està en la base de la creació d'una "fractura en el metabolisme universal". Aquesta fractura metabòlica, ocasionada pel funcionament depredador del capitalisme, serà la causant de les diferents crisis ambientals actuals (crisi energètica, pèrdua de biodiversitat, erosió del territori, canvi climàtic, acidificació de l'aigua, etc). A més, cal tenir en compte que els efectes de cadascuna d'aquestes crisis no són lineals i tendeixen a retroalimentar-se, incrementant per tant la dimensió i l'impacte de la fractura metabòlica ocasionada per la dinàmica del capitalisme (Ecologistas en Acción, 2019).

La producció en el neoliberalisme, un nou intent fallit per superar la crisi

Si bé les anteriors són característiques estructurals pròpies de la dinàmica de producció i reproducció pròpia del capitalisme, cal tenir en compte que durant el període neoliberal la producció en el capitalisme ha pres unes condicions determinades que defineixen de manera concreta com es la producció capitalista avui. Els canvis que se succeiran en l'àmbit de la producció a partir de la dècada dels anys 70 esdevindran una de les raons que permetran al capitalisme recuperar el dinamisme perdut durant el període de la crisi. Gràcies a l'impuls que jugaran les empreses transnacionals assistirem a importants modificacions en l'estructura productiva que tendiran a incrementar els processos d'explotació laboral i, per tant, permetran recuperar i incrementar els beneficis dels inversors. Mentrestant, la part de la població treballadora patirà un procés d'empobriment continuat. S'iniciarà el que s'ha conegut com a procés «d'externalització». Això suposarà que allò que abans representava un procés productiu desenvolupat en el si d'una fàbrica, ara es dividirà en parts i se subcontractaran empreses concretes encarregades de realitzar aquestes tasques. Aquest procés de subcontractes es reproduirà extensament, ja que cada empresa, amb l'objectiu de reduir costos, tendirà a reproduir el procés. S'inicia, així, una dinàmica de precarietat laboral sense límits, que sovint acaba desembocant en l'economia submergida, al marge de qualsevol control social.

Es produeix el pas de les relacions pròpies de l'economia fordista, caracteritzada per les formes de contractació estables a llarg termini, a una altra modalitat definida per les relacions de treball flexibles, mòbils i precàries. Flexibles perquè el treballador ha d'adaptar-se a diferents tasques, de manera discontinua i en diferents llocs geogràfics. Mòbils perquè salta amb freqüència

d'un lloc a un altre. Precàries perquè ja no hi ha contractes que garanteixin el treball assalariat a llarg termini.

La ideologia econòmica bàsica que inspira aquesta dinàmica productiva es basa en la idea que els sistemes monolífics de producció i intercanvi a gran escala són un obstacle per l'eficiència, i que aquesta dinàmica requereix sistemes de producció capaços de respondre de manera ràpida, així com pautes de comercialització diferenciades que permetin posar en pràctica estratègies especialitzades.

En aquest sentit, la forma característica per excel·lència del nou model productiu seran els treballadors autònoms. Aquests treballadors, malgrat que continuïn exercint les mateixes tasques productives, ja no tenen una vinculació assalariada amb l'empresa. Això, de fet, el que ocasiona és la total destrucció del model tradicional de protecció social vinculat al treball assalariat. Per als treballadors autònoms ja no existeixen els drets derivats de la percepció del salari, no existeix la limitació de la jornada de treball, ni el dret a vacances, ni, molt sovint, la separació entre el lloc de vida i el de treball, etc. Amb el nou estatus del treballador autònom, el capitalisme ha dinamitat bona part de les conquestes socials derivades de la lluita de classes (Bologna, 2006).

En aquest context, les formes tradicionals de representació obrera, els sindicats i els partits polítics d'avantguarda, han deixat de ser els elements centrals de la resposta antagonista de classe a les pràctiques d'explotació que efectua la nova forma de funcionament del capitalisme. La competència internacional que la globalització ha introduït entre els treballadors de la mà dels processos de deslocalització ha actuat com un element de neutralització de la capacitat reivindicativa del model sindical tradicional. Per a aquests sindicats esdevé un handicap insuperable enfrontar-se a un model d'acumulació capitalista transnacionalitzat amb una estratègia encara de caràcter nacional. A tots aquests factors caldria afegir el fet que molts dels treballadors actuals, sovint per les característiques summament precàries dels seus llocs de treball, ni tan sols prenen l'actitud de sindicar-se en constatar que els sindicats existents acaben actuant com una institució de defensa dels pocs treballadors que van quedant amb contracte estable. Cal matisar que, en aquest sentit, el paper de desprestigi jugat pel neoliberalisme, en el pla cultural i ideològic, ha esdevingut un factor clau de desmobilització en mostrar com a nociu tot allò que tingui a veure amb l'organització sindical o política (Bilbao, 1999).

També, des del punt de vista productiu, un element fonamental per tal d'entendre la dinàmica econòmica que es desenvolupa a partir d'aquest moment, i que jugarà un paper determinant en la gestació de les condicions de les quals es derivaran les crisis posteriors, serà l'estret vincle que, a partir d'aquest moment, es produeix entre el món financer i el productiu (Busqueta, 2003). En aquest sentit el que s'ha conegut com a «palanquejament» ha jugat un paper clau a l'hora d'expandir, de manera absolutament fictícia, la capacitat inversora de les empreses i involucrar-les en dinàmiques cada cop més allunyades de l'economia real, vinculades a processos d'especulació sense control. Com a "palanquejament" (Seminari Taifa, 2009) es coneixen aquelles pràctiques em-

presarials que permeten operar amb molt poc capital propi i volums de crèdit molt superiors a aquest capital. Aquesta pràctica en els darrers anys s'ha utilitzat per "depredar empreses". Capitalistes amb molt poc capital propi i el suport d'un elevat crèdit financer han realitzat operacions de compra d'empreses amb l'objectiu de "sanejar-les" i vendre-les immediatament amb uns beneficis de tal magnitud que els permetessin retornar el crèdit. Sanejar les empreses sovint ha suposat acomiadar treballadors, vendre els actius importants i generar una situació de beneficis a curt termini, però en detriment de la viabilitat futura de l'empresa. En el vessant financer aquest tipus d'operacions ha generat importants transaccions, però en l'àmbit de l'economia real ha suposat el debilitament progressiu del teixit productiu i, per tant, de l'economia real.

Actualment, en l'àmbit productiu, són les "plataformes" la nova forma d'organització empresarial que està creixent amb força. Gràcies a la gran inversió en tecnologia i infraestructures digitals escomesa pel capitalisme durant la dècada dels 90. Avui són aquestes estructures empresarials les que emergeixen com a nous actors capaços de liderar l'expansió del capitalisme. Les dades, i el tractament productiu de les mateixes esdevenen un nou filó per l'obtenció de beneficis creixents alhora que s'obren moltes possibilitats per continuar incrementant la precarització laboral i vital de les treballadores i l'espoli dels recursos públics i naturals (Srnicek, 2018).

COVID-19. El termòmetre que fa evident el col·lapse del model

En el moment de la irrupció de la pandèmia de la COVID-19 la situació de l'economia era d'extrema fragilitat. A escala global, els nivells d'endeutament, públics i privats, ja es trobaven en dígits superiors als del període previ a l'eclosió de la crisi del 2008 i els nivells de benefici empresarial, malgrat la gestió neoliberal de la sortida de la crisi, experimentaven una tendència decreixent (Roberts, 2020). Amb una indústria caracteritzada, a escala global, per un excés de capacitat de producció, el comerç internacional es trobava molt debilitat en el marc d'una tendència proteccionista creixent que les grans àrees econòmiques, encapçalades per Xina i els EUA, estaven desenvolupant per tal de protegir les seves estructures productives. En aquest context, la precarietat vital per la majoria de les persones coexistia amb una tendència escandalosa a la concentració de la riquesa. En els mesos que portem des de l'eclosió dels primers casos de COVID-19 al continent europeu, n'hem tingut més que suficient per experimentar que el capitalisme, en la seva fase de globalització neoliberal, resulta absolutament inútil per resoldre les necessitats més elementals de la ciutadania. Si això ja era evident per la gran majoria de la població del planeta, l'impacte de la COVID ha fet palès que el capitalisme no serveix per garantir la vida ni en el seu centre suposadament més desenvolupat. El coronavirus ha esdevingut termòmetre que ens ha permès mesurar quina és la fortalesa de les nostres infraestructures públiques de salut pública i d'atenció a les

persones més febles. La mancança dels equips bàsics per garantir la seguretat dels treballadors sanitaris i dels pacients (EPis, equips de respiració assistida, etc) ha fet evident que el mercat no ens proporciona allò que necessitem quan ho necessitem. En societats on les persones no poden quedar-se a casa per preservar la seva vida perquè han de sortir al mercat a continuar guanyant-se el sou, el coronavirus també ens demostra el nivell de precarietat vital que el capitalisme sotmet a la majoria de la societat.

Una altra de les lliçons que ens deixa la pandèmia és el fracàs de l'austerocràcia com a mecanisme de rescat de les societats i de les economies en el moment postcrisi. Receptes que han abraçat amb entusiasme la majoria o la totalitat dels governs europeus, i, evidentment, també el conjunt de la Unió Europea. La prioritat del pagament del deute, la política del control del dèficit i dels pressupostos equilibrats, han esdevingut unes tises de podar que ha eliminat tot el que és essencial a les nostres societats per passar-ho a mans privades. La pandèmia ha fet eclosió sobre societats amb infraestructures col·lectives (educació, sanitat, cures, transport públic) molt debilitades, cosa que ha dificultat una reacció segura i eficient davant la crisi. Pel que fa al debat sector públic versus el sector privat, avui no se sosté el discurs de la superioritat del sector privat respecte del sector públic. La suposada superioritat del sector privat com a regulador més eficient de l'economia ja va quedar tocada de mort amb la crisi del 2008, on precisament va ser el sector públic, a partir d'aportar els recursos col·lectius, que va haver de sortir al rescat del sector privat industrial i financer. Ara, en situacions com les que ha generat la pandèmia és obvi, que és el sector públic l'únic capaç de garantir certa seguretat col·lectiva. Un altre element que la pandèmia ha emfatitzat de forma evident és el naufragi de la idea d'individualisme, element central de la ideologia capitalista. Els apologetes del capitalisme, ens volen convèncer que totes podem ser emprenedores en aquesta societat i llaurar-nos el nostre camí cap a l'èxit. La pandèmia ens mostra que la nostra vida està vinculada als altres, que nosaltres som el que les nostres societats ens permeten ser. Finalment, durant aquests mesos de crisi sanitària hem descobert que hi ha coses necessàries i que hi ha coses supèrflues. Avui, som conscients que hi ha coses que necessitem més que altres, però no tenim en el capitalisme, regit per l'obtenció del màxim benefici, mecanismes per discriminar què és el que hem de prioritzar en la producció. La lliçó de la pandèmia és que ens cal, com a societat, prioritzar la vida per sobre del benefici, ens cal ja un programa de transició per abandonar el capitalisme com a forma d'organització social, per començar a bastir una societat on la producció la distribució i el consum estiguin orientades a la reproducció ampliada de la vida.

L'estratègia de la Sobirania Reproductiva. La base des d'on bastir un model productiu alternatiu

Definiré com a Sobirania Reproductiva al procés que avança cap a la transformació del sistema productiu i de les relacions socials que el reproduïxen, envers una forma de societat que ha de tenir com a objectiu fonamental el ple desenvolupament de les persones i per tant la reproducció ampliada de la vida. La Sobirania Reproductiva es planteja com un procés orgànic, antagònic al de la reproducció del capital. No es tracta només per tant de la recuperació de la capacitat col·lectiva de decisió en un àmbit concret, ni d'un procés exclusivament material. Del que es tracta és de generar propostes productives que serveixin per bastir un entorn adequat per tal que en ell s'hi desenvolupin persones d'acord amb l'objectiu del sosteniment de la vida, present i futura. Així doncs, la proposta de la Sobirania Reproductiva esdevé una proposta radicalment respectuosa amb els ecosistemes que pretén recuperar la capacitat coevolutiva de l'activitat humana inserta en la biosfera.

La Sobirania Reproductiva tindria com una de les seves concrecions principals la lluita per la recuperació de cadascuna de les sobiranies materials indispensables per la reproducció de la vida en societat (alimentària, energètica, residencial, financera, sobre la salut i la sanitat, tecnològica, cultural, etc). En un moment on l'ofensiva del capitalisme neoliberal passa, amb el suport dels estats, per apoderar-se de tot el que és susceptible de generar beneficis econòmics esdevé indispensable afirmar col·lectivament que existeixen àmbits de les nostres societats on la presa de decisions ha de basar-se a satisfer les necessitats vitals a partir de l'exercici de la democràcia, exclouent els mecanismes de mercat com a reguladors d'aitals àmbits. Es tracta de recuperar per la col·lectivitat tots aquells drets, espais i sectors indispensables per a la reproducció de la vida que han quedat subsumits a la lògica de l'assignació mercantil i sota la lògica de l'obtenció del benefici privat. Un procés d'aquestes característiques ens permet ressituar quins han de ser els punts cardinals de les nostres societats, posant en evidència que termes com democràcia i sobirania esdevenen buits sinó estan sostinguts per processos materials i vitals concrets que garanteixin una vida digna a la majoria social.

Les característiques fonamentals de la Sobirania Reproductiva

Sembla sensat plantejar que en l'estratègia de la Sobirania Reproductiva aquelles propostes que es plantegin han de ser coherents amb la finalitat transformadora que es vol aconseguir. A aquest efecte resulten de gran ajut les reflexions plantejades per Mike Lebowitz (2014), cristal·litzades en el seu "triangle socialista", així com les reflexions del Seminari d'Economia Crítica Taifa (2009) en relació amb les alternatives.

Per Lebowitz, a l'hora de plantejar les característiques estructurals que ha de tenir la societat, alternativa al capitalisme, pren sentit la relació orgànica que s'ha de bastir entre les tres grans característiques de la nova societat que ell caracteritza com els tres costats del "triangle socialista". El triangle socialista és un sistema orgànic de reproducció. Les seves premisses són resultat del sistema, i els seus productes són la propietat social dels mitjans de producció, la producció social organitzada pels treballadors, i una orientació solidària cap a les necessitats i els objectius col·lectius. Tanmateix, la mateixa interdependència entre aquests tres elements específics suggereix que la realització d'un element depèn de l'existència dels altres dos. Així concretament, el triangle estaria conformat per:

1. La propietat social dels mitjans de producció. Aquesta és fonamental dins d'aquesta estructura perquè és l'única manera d'assegurar que la nostra productivitat social i comunal té com a objectiu el lliure desenvolupament de tothom i no s'utilitza per satisfer els objectius privats dels capitalistes, d'alguns grups de productors o dels buròcrates de l'Estat.
2. La producció social organitzada pels treballadors. A partir d'aquesta es construeixen noves relacions entre els productors, relacions de cooperació i solidaritat. Mentre s'impedeixi als treballadors de desenvolupar les seves capacitats mitjançant la combinació de "pensar" i "fer" al centre de treball, continuaran sent éssers humans alienats i fragmentats, el gaudi dels quals consistirà a posseir i consumir coses.
3. La satisfacció de les necessitats i els objectius comuns com a finalitat de l'activitat productiva significa que, en comptes d'interactuar com a individus separats i indiferents, funcionem com a membres d'una comunitat. Quan la nostra activitat productiva s'orienta cap a les necessitats dels altres, aleshores es construeixen vincles solidaris entre les persones. Aquí cal posar èmfasi en el principi que afirma que el lliure desenvolupament de cadascú és la condició per al lliure desenvolupament de tothom, la societat solidària insisteix en l'existència d'institucions democràtiques, participatives i protagonistes que assegurin, per a tots els membres de la societat, "el seu ple desenvolupament, tant individual com col·lectiu".

Així doncs el "triangle socialista" ens defineix el marc concret que produirà i serà produït pel procés de la Sobirania Reproductiva. A l'hora de definir com han de ser les propostes pràctiques que donaran sentit a l'estratègia de la Sobirania Reproductiva, resulten de gran suport les reflexions del Seminari D'economia Crítica "Taifa". De manera concreta considerem que aquelles propostes que pretenguin avançar en una direcció transformadora hauran d'estar guiades per una sèrie de criteris que ens semblen indispensables a l'hora de poder considerar que tals propostes estan dotades del potencial transformador que requereix el procés de la Sobirania Reproductiva.

Així doncs, les diferents propostes plantejades han de basar-se en formes de propietat que superin la propietat privada. Allò que s'ha de sotmetre a formes de propietat col·lectiva (estatal, comunal, cooperativa, municipal, etc.) se-

ran fonamentalment tots aquells recursos que es considerin indispensables per la reproducció de la vida i que el fet de deixar-los en mans de la regulació mercantil pugui suposar un perill per al desenvolupament digne i ecològicament viable d'aquesta.

En la producció han de superar-se els diferents processos de dominació i explotació que sustenten el funcionament del capitalisme. Han de superar-se per tant, l'explotació capital-treball, el domini patriarcal, així com el sotmetiment dels recursos naturals als interessos privats, fet que suposa posar en dubte la possibilitat del seu gaudi per les generacions futures.

Les propostes plantejades han d'estar dissenyades amb l'objectiu de satisfer a les persones de manera universal segons les seves necessitats. Han de superar-se per tant, els mecanismes mercantils de distribució, així com tots aquells que suposin una discriminació de les persones a l'accés o gaudi dels diferents béns o serveis a partir de la seva orientació sexual, religió, procedència geogràfica etc.

La presa de decisions ha de basar-se en la democràcia. Els processos de presa de decisió no han de ser ni autoritaris ni despòtics.

Ha de superar-se l'individu com a objecte de les polítiques. L'objectiu que ha d'orientar les diferents propostes ha de ser crear entorns on totes les persones disposin del màxim de possibilitats per desenvolupar una vida plena.

Ha de tenir-se en compte que aquests criteris no s'han de veure com a limitadors sinó com a elements esperonadors per a la proposta i la pràctica transformadora. Han de formar part de l'imaginari comú de totes les propostes transformadores, essent conscients que la superació de les premisses de la reproducció del capital per altres de reproducció de la vida són les que dotaran d'organicitat a la proposta resultant de la Sobirania Reproductiva convertint-la veritablement en el procés immanent de gestació i consolidació de la vida.

Un model productiu autocentrat amb democràcia econòmica

El model productiu fa referència al conjunt de l'estructura productiva, a la totalitat d'unitats productives (empreses, cooperatives, associacions, col·lectius i famílies) que, amb la seva activitat, produeixen béns i serveis destinats a la cobertura de necessitats socials i materials. Per a aquesta finalitat, l'estructura productiva també la compon la xarxa d'infraestructures que faciliten la producció i permeten la distribució de les mercaderies des dels centres de producció als centres de consum. Al mateix temps, els centres de formació i investigació, on es forma les persones que interactuaran en aquesta producció, són un component important del model productiu i també ho seran en el marc de l'assoliment de les sobiranes a partir de l'estratègia de la Sobirania Reproductiva.

Com hem anat repetint el llarg del text pretenem que el nostre model productiu és caracteritzat per ser un tot orgànic, conformat per diferents esferes que es relacionen de manera sinèrgica. Els mitjans de producció permeten la

producció d'un conjunt de béns i serveis, mitjançant l'aplicació de la força de treball. El control sobre aquests mitjans de producció estableix en quina direcció s'organitza la producció. En definitiva, estem plantejant un control social dels mitjans de producció per dirigir-los a satisfer les necessitats. Això, per a nosaltres, passa pel desenvolupament de models econòmics el màxim d'autocentrats possibles i de circuit curt, tant de producció com de distribució i consum. Un model autocentrat ha de partir de dues premisses conjuntes:

- Desplegar les potencialitats dels recursos productius d'un determinat territori. Únicament d'aquells recursos que són «desitjables» perquè no suposen un consum energètic alt, un consum insostenible ecològicament, ni una emissió de contaminació que posi en perill el medi social i natural. Les potencialitats productives a desenvolupar han de ser coherents amb la cultura i la manera de viure de la població, han de potenciar el bé comú i personal i integrar el treball de cures no com un annex, sinó com una part indestriable del treball necessari per a la reproducció quotidiana de la vida. En la mesura que més activitats es desenvolupin sota aquest esquema hi podria haver una major cooperació i integració entre si.
- Aconseguir un desenvolupament integrador entre les distintes parts del territori. Pensem que això esdevé fonamental des d'una perspectiva que intenti dotar els pobles i ciutats de la màxima autonomia material coherent amb el metabolisme amb la natura. A l'hora de pensar en aquest aspecte esdevé font d'inspiració el model de la ciutat Jardí teoritzat per Cebrià de Montoliu (Masjuan, 2000), proposta basada en els principis de la ciutat orgànica de Patrick Geddes (2009).

Cal insistir que no podem oblidar que les cures o treballs domèstics formen part tant de les potencialitats com de les necessitats. En el fons, ens hem de plantejar com repartim el treball de cures entre tota la societat, partint de dues estratègies: assolir un alt nivell de socialització de les cures amb el desenvolupament dels serveis públics i àmbits comunitaris, i un repartiment d'aquest treball entre gèneres. La provisió de serveis tan destinats als infants com a la gent gran són dos àmbits que ofereixen bones possibilitats per desenvolupar projectes d'escola, residència, entre d'altres, que permetin a les persones (nens i nenes, avis i àvies) fer-se grans i envellir en el marc de la seva comunitat, cuidats i educats per la seva gent en projectes integrats en la vida personal i comunitària.

Característiques definitòries del model autocentrat

La demanda interna vinculada al benestar i a l'ocupació

L'eix central, al voltant del qual es desenvolupa el model productiu autocentrat, és la demanda interna vinculada al benestar i l'ocupació. L'ocupació no seria

vista com el subproducte d'una hipotètica competitivitat, sinó com un objectiu rellevant de l'activitat econòmica des del punt de vista social. En aquesta direcció, caldria enfortir, expandir i articular l'estructura productiva existent per generar una veritable xarxa productiva nacional, que combinés l'activitat de les grans empreses amb l'expansió i l'estímul de les empreses de caràcter més local i integrés en la dinàmica productiva les diferents propostes de l'Economia Social i Solidària. La reactivació econòmica és un objectiu necessari, però hem de fugir dels objectius merament productivistes o desenvolupistes. No es tracta de produir per produir ni de privilegiar les fonts de creació de producció pel sol fet de generar llocs de treball, sinó de pensar que aquesta producció és un mitjà per a altres fins: les necessitats —de tota mena— de les poblacions i l'equilibri metabòlic amb l'ecosistema. Insistir que la voluntat expressa de dinamització de la demanda en el marc d'un model autocentrat significa que la despesa s'hauria de canalitzar cap als béns i serveis produïts a l'interior del territori i que, per tant, signifiquessin la màxima creació de valor afegit intern.

La necessitat de revertir la visió de la competitivitat

Per fer efectiu aquest eix central del model, caldrà revertir la visió de la competitivitat basada en la permanent disminució dels costos laborals. Aquesta dinàmica porta a ignorar que els salaris són una de les principals fonts de demanda, i que el fet de rebaixar-los implica reduir greument les possibilitats d'absorció de la producció del país a través del consum i de la inversió interns. De fet, haver ignorat aquest punt ha estat un dels elements que ha agreujat les conseqüències de la crisi actual. Cal tenir present que la vocació del model és produir per garantir la vida, per tant caldrà tenir en compte els mecanismes de distribució de la producció que permetin un accés universal i suficient als recursos. L'existència d'una cistella bàsica de recursos públics d'accés universal i incondicional, així com un nivell salarial adequat, han de garantir la bona dinàmica de funcionament del model.

En aquest model productiu, la demanda i la competitivitat externes esdevindrien elements subordinats a les variables internes, amb l'objectiu final de garantir nivells importants d'ocupació de qualitat que generin expectatives positives i possibilitats de millora i progrés per al conjunt de la població.

El paper del sector públic

Impulsar un sector públic molt més actiu, dinàmic, creatiu i especialment directiu i regulador en la gestió de l'economia és un dels elements més importants en un model sobirà com el presentat aquí. L'acció del sector públic caldria plantejar-la amb diferents nivells de descentralització, integrant sempre en el seu funcionament la participació social (Harnecker i Piñeiro, 2009). Evidentment, caldria considerar un sector públic al marge de la dinàmica del mercat i, per tant, revertir de manera total l'actual tendència existent a la privatització en les seves múltiples dimensions.

En l'àmbit fiscal, d'una importància cabdal en l'articulació del model, caldria plantejar un increment dels impostos del patrimoni improductiu i als estrats de renda més elevats, en el marc d'una reforma fiscal progressiva. Òbviament l'àmbit fiscal esdevé central per tal d'avançar envers la construcció d'una societat cohesionada amb el mateix nivell d'oportunitats de desenvolupament per tothom. En aquest aspecte es tracta d'actuar amb molta pedagogia i determinació a l'hora de plantejar que els recursos destinats des d'aquesta vessant col·lectiva tenen efectes multiplicadors per l'objectiu de fer créixer la riquesa i el benestar del conjunt de la societat.

Respecte a la despesa pública, aquesta hauria d'esdevenir una veritable font de dinamització de la demanda i l'ocupació a l'hora que hauria d'estar integrada en el procés de creació d'una societat socialment cohesionada i d'acord amb els objectius reconversió de l'economia coherents amb el respecte dels equilibris ecosistèmics. El sector públic hauria de desenvolupar modalitats d'inversió que haurien d'esdevenir sinèrgiques, és a dir, combinar els nivells de satisfacció de les necessitats col·lectives amb la creació d'ocupació de qualitat: programes de transport públic vinculats a les necessitats de mobilitat de la vida quotidiana, reforçament dels programes públics de sanitat, salut pública i cura de les persones, millores en l'urbanisme i en els equipaments socials (residències, escoles, escoles bressol, oci i cultura, etc.).

Els capitals privats, d'origen internacional, que operen en l'espai nacional hauran d'estar sotmesos a la regulació del sector públic. Està molt estesa la idea que, si s'establissin controls i una major regulació, els capitals privats respondrien amb una fugida del país. El primer que cal tenir present és que possiblement la fugida de capitals no sigui tan automàtica ni dràstica, tal com demostren experiències d'aquest tipus. Per altra banda, cal plantejar-se quina és la necessitat de disposar d'aportacions d'un capital que vol programar i dirigir l'economia d'acord amb els seus interessos i que, un cop satisfetes les seves expectatives, o quan gaudeix de millors condicions en una altra part del planeta, no té gens d'escrúpols per abandonar el territori, malgrat els desajustos econòmics i socials que pugui generar. La circulació del capital sense control i subordinació a una estratègia interna és sinònim de precarietat i desestructuració econòmica.

Repensar la planificació econòmica

En la base d'un model com aquest s'hi troba la convicció que actualment, si es volen afrontar amb solvència, i basats en criteris de justícia social i ambientals, els desafiaments tan humans com ecològics que enfronta la humanitat cal que les societats es dotin de mecanismes democràtics per tal de poder decidir què es produeix, com es produeix, qui produeix i com es finançaria el que cal produir. Així, dotar de contingut la planificació econòmica, a partir d'edificar-la sobre sòlids pilars democràtics, esdevé un element central d'aquesta proposta transformadora (Schweickart, 1997).

No s'està plantejant una planificació totalitzadora. En aquest moment, cal una integració eficaç entre planificació i mercat. La planificació hauria de tenir l'objectiu de dotar de coherència i eficàcia les grans decisions socials, les que afecten de manera directa a la producció i distribució dels béns i serveis fonamentals per la reproducció de la vida. El mercat hauria de constituir l'instrument d'expressió d'algunes de les preferències individuals, sempre subordinat a l'hegemonia de la societat en la presa de decisions sobre tot allò que es consideri rellevant. En l'àmbit mercantil caldrà que el sector públic s'impliqui en donar el suport necessari per tal que siguin les propostes provinents de l'Economia Social i Solidaria les que ocupin la centralitat d'aquest espai de distribució.

En la definició del mecanisme de presa de decisions des del punt de vista econòmic, caldria plantejar un model de planificació amb una àmplia representació de les forces socials. Per assolir un tal objectiu, es proposa una economia regulada en les grans orientacions estratègiques per l'acció participativa de la ciutadania organitzada. Caldria engregar processos de superació de l'actual democràcia representativa, que tinguessin com a objectiu definir les principals línies mestres que haurien de regular el funcionament de la societat i l'economia. Aquesta realitat podria ser compatible amb una combinació entre l'activitat pública i l'activitat privada. La regulació estatal tindria com a objectiu crear situacions i escenaris que conduïssin els actors econòmics a ajustar-se a la lògica social del model. Així, doncs, l'activitat privada que es desenvolupa dins de les coordenades així definides podria gaudir també del suport del sector públic.

L'articulació amb l'economia global

El procés de sobirania reproductiva parteix d'un moment en què l'economia interna del nostre entorn té unes carències importants i és dependent del capitalisme globalitzat. La nostra economia es troba inserida en el marc de la Unió Europea i la zona euro, on s'ha acabat reproduint un esquema centre-perifèria (Lapavitsas, 2013). Les dècades de globalització han modificat les necessitats socials, algunes de les quals no es poden afrontar a partir de l'estructura productiva autòctona. Així, doncs, l'intercanvi amb altres economies esdevé un element important en el desenvolupament de la sobirania, que, obligatòriament, haurà d'estar regit per criteris i valors superadors de l'actual model capitalista. No obstant això, en la mesura que la capacitat d'intervenció de les classes populars s'incrementi, caldrà adequar la lògica de les relacions externes de l'economia als objectius interns definits col·lectivament.

De forma congruent amb el procés que representa la Sobirania Reproductiva, cal pensar en models de caràcter autocentrat, endògens, que vagin adquirint gradualment certs graus d'autonomia respecte a la dinàmica dels mercats mundials. Es tractaria de detectar i dissenyar un «ecosistema» de diferents unitats productives als diferents territoris (PIME, cooperatives i, fins i tot, grans

empreses) que permeti desplegar una estratègia per enfortir-les, vinculades a les potencialitats del país. Hi ha recursos productius molt potents (infraestructures, sectors industrials, tecnologies, etc.), vinculats a la cadena de producció global de valor, que no compleixen actualment els criteris de no-depredació del medi natural i de sostenibilitat social. Aquestes forces productives no es podran modificar de cop i volta, però caldrà iniciar un procés de transformació per adaptar-les progressivament a les prioritats del model. Serà necessari avaluar les possibilitats d'aquests recursos d'establir-se o reorientar-se cap a cadenes locals i regionals de producció i distribució, i d'integrar-se amb altres recursos.

El fet de partir de la necessitat de potenciar la demanda vinculada a un model productiu centrat en les possibilitats internes no significa que es plantegi la creació d'una economia tancada o autàrquica. Del que es tracta és de considerar central el creixement derivat de les potencialitats internes i subordinar-hi el basat en mecanismes externs. L'aposta seria per un model autocentrat, amb liberalització externa, regulada pel disseny econòmic i industrial estratègic, en el qual s'hauria d'inserir el sector exterior. Lluny de potenciar un model autàrquic la proposta aquí plantejada té en compte la necessitat de participar en l'establiment de noves relacions econòmiques internacionals basades en criteris de solidaritat, cooperació i suport mutu, amb la voluntat de superar l'actual model de competència internacional que ha tendit històricament a degradar de manera global tant les condicions socials com ambientals.

El sector financer integrat en el procés de la Sobirania Reproductiva

Pel que fa al sector financer, també hauria d'estar sota control públic i amb l'objectiu d'esdevenir un element de suport de la Sobirania Reproductiva. Aquest element és d'importància vital per l'abast i la capacitat de destrucció d'un sistema financer absolutament al marge del control públic.

Com és sabut i, per molta gent, patit, l'àmbit financer és una part central de l'entramat econòmic d'una societat. El protagonisme i la centralitat que les finances han assumit en el capitalisme, sobretot a partir del procés de reestructuració econòmica iniciat durant la dècada dels setanta, han fet que aquestes s'allunyessin de forma radical (sobretot han esdevingut l'element dinamitzador del cicle especulatiu financeritzat) del paper que haurien de jugar en la dinamització d'una economia equilibrada, centrada a satisfer les necessitats humanes i d'acord amb els equilibris ecològics del planeta. En l'objectiu de recupear el control sobre l'àmbit financer i entroncar-lo amb una activitat econòmica equilibrada, la banca pública hi hauria de jugar un paper estratègic subordinat.

La banca pública d'inversió, un instrument cabdal per al sector financer integrat en la Sobirania Reproductiva

L'objectiu de la banca pública d'inversió és garantir la suficiència de recursos financers per engegar i sostenir totes aquelles activitats econòmiques que estigui d'acord amb els objectius de la Sobirania Reproductiva. La banca pública d'inversió hauria d'esdevenir un dels instruments principals a l'hora d'ajudar a plasmar els eixos centrals de desenvolupament que haurien d'esdevenir la força tractors de la dinàmica econòmica i productiva del país.

En el moment actual, sense haver d'esperar un futur llunyà, una proposta com la de la banca pública d'inversió podria esdevenir un bon instrument per facilitar als treballadors i treballadores —davant d'un futur incert en els seus centres de treball— la recuperació de l'empresa i l'inici d'un procés d'autogestió cooperativa de la seva activitat productiva. Aquí la banca pública d'inversió, a banda d'esdevenir un instrument vital de lluita contra els efectes destructors de la crisi, esdevindria en la pràctica el pal de paller en la constitució d'un veritable teixit productiu nacional.

A l'hora de plantejar l'estructura de la banca pública d'inversió, caldria partir d'un model organitzatiu que aconseguís abastar en la seva forma de funcionament totes les realitats productives existents en el territori. En aquesta direcció, caldria dotar l'organisme de la màxima descentralització possible. Es podrien establir dues grans àrees organitzatives:

- Una primera de caràcter estratègic, destinada a l'estudi de la viabilitat i planificació concreta de totes aquelles inversions estratègiques a escala de país.
- Una segona organitzada de forma territorial destinada a avaluar i potenciar totes aquelles activitats vinculades estrictament a la dinamització reproductiva de cadascun dels territoris. Aquest seria l'àmbit del micro-finançament destinat a donar suport a totes aquelles activitats amb un sentit clar de creació de llocs de treball i dinamització local.

Idealment o de manera progressiva, caldria generar i desenvolupar processos participatius socials per definir quines haurien de ser les prioritats d'inversió, tant en l'àmbit del conjunt del país com de cada territori concret. En definitiva, la banca pública d'inversió seria una eina subordinada als mecanismes de planificació social, posant els instruments financers adequats al servei dels projectes a desenvolupar segons les decisions de la planificació social. La banca pública d'inversió hauria d'estar incorporada als processos de caràcter participatiu que fessin efectiva la democràcia de base que suposa la Sobirania Reproductiva.

Bibliografia

- Bellamy Foster, J. (2000) La ecología de Marx.. Barcelona: El Viejo Topo.
- Benitez Romero, I., Busqueta Franco, J. M., Gordillo Bernardez, I., Grieria Llonch, C., Idoate Ibanez, E., Llonch Mendez, P., ... & Perez Lopez, A. (2013) Sobiranes, una proposta contra el capitalisme. Sant Andreu de la Barca: Espai Fàbrica.
- Bilbao A. (1999). El empleo precario. Madrid: Libros de la catarata.
- Bologna S. (2006). Crisis de la clase media y el posfordismo. Madrid: Akal
- Busqueta JM. (2003) L'hora dels Voltors. Lleida: El Jonc
- Ecologistas en Acción. (2019). Caminar sobre el abismo de los límites. Recuperat de: www.ecologistasenaccion.org
- Fernández Durán, R. (1993). La Explosión del desorden. Madrid: Fundamentos
- Geddes, P. (2009). Ciudades en evolución. Oviedo: KRK ediciones
- Hardt M, Negri A. Imperio.(2002). Barcelona: Ed Paidós
- Harnecker M, Piñeiro C. (2009) Democracia y planificación económica. Recuperat de: rebelión.org.
- Lapavistas C. (2013) Crisis en la eurozona. Madrid: Capitan Swing
- Lebowitz M. (2014). L'alternativa Socialista. Barcelona: Edicions del 1979
- Marx, K. (2009). Elementos fundamentales para la crítica de la economía política. Madrid: Siglo XXI
- Masjuan E. (2000) La ecología humana en el anarquismo ibérico. Barcelona: Icària
- O'Connor J. La crisis fiscal del estado.(1981). Barcelona: Ediciones Península
- Roberts M. Pronóstico para 2020. (2020) Recuperat de: <https://sinpermiso.info/textos/pronostico-2020>
- Schweickart D. (1997) Más allá del capitalismo. Maliaño: Sal Terrae
- Seminari "Taifa". (2009). Apuntes teóricos para entender la crisis. Recuperat de: www.seminaritaifa.org
- Seminari Taifa. (2013) Reflexionando sobre las alternativas. Recuperat de: www.seminaritaifa.org
- Srnicek N. (2018). Buenos Aires: Caja Negra